

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:04.04.2022 ✓Accepted/Kabul:29.08.2022

DOI:10.30794/pausbed.1098339

Research Article/Araştırma Makalesi

Sesli, M. (2023). "Bireylerin Dini Yönelimlerinin Siyasal Katılımları Üzerindeki Etkisi: Tokat İli Örneği", *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 55, Denizli, ss.217-233.

BİREYLERİN DİNİ YÖNELİMLERİNİN SİYASAL KATILIMLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TOKAT İLİ ÖRNEĞİ

Mutlu SESLİ*

Öz

Din, bireyin hayatında olduğu kadar toplumsal, ekonomik ve siyasal hayatın önemli kurumlarından biri olarak kabul edilmektedir. Din, bireyin tutum ve davranışlarında, sosyal ilişkilerinde, ekonomik hayatında ve siyasal hayatında belirleyici bir rol oynamaktadır. Fakat bireylerdeki dini yönelimin boyutları onların siyasal hayatlarını farklı olarak etkilemektedir. Bu nedenle bu çalışmanın amacı bireylerin dini yönelimlerinin siyasal katılımları üzerindeki etki ve ilişkisini incelemektir. Çalışmada Harlak ve Eskin (2018) tarafından geliştirilen dini yönelim ölçeği ve Keçe ve Dinç (2015), tarafından geliştirilen demokratik katılım ölçeğinin siyasal katılım boyutu kullanılmıştır. Araştırma grubu Tokat ilinde yaşayan 148 kadın, 255 erkekten oluşmaktadır. Araştırma ilişkisel tarama modelinde tasarlanmıştır. Araştırma sonuçları SPSS programı yardımı ile analiz edilmiştir. Çalışma alanyazında dini yönelim konusunda yerel düzeyde vatandaşlara yapılan ilk çalışmalardan biri olduğundan literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir. Araştırmaya göre bireylerin dini yönelimlerinin siyasal katılımları üzerinde orta düzeyde fakat negatif yönde anlamlı bir ilişkisi olduğu söylenebilir. Ayrıca bireylerin dini yönelimleri boyutları siyasal katılma boyutları üzerinde genel olarak negatif bir etkiye sahiptir.

Anahtar kelimeler: *Din, Dindarlık, Dini yönelim, Siyasal katılma.*

THE EFFECT OF INDIVIDUALS RELIGIOUS OPTIONS ON THEIR POLITICAL PARTICIPATION: EXAMPLE OF TOKAT PROVINCE

Abstract

Religion is accepted as one of the important institutions of social, economic and political life as well as in the life of the individual. Religion plays a decisive role in an individual's attitudes and behaviors, social relations, economic life and political life. However, the dimensions of religious orientation in individuals affect their political lives differently. Therefore, the aim of this study is to examine the effect and relationship of individuals' religious orientations on their political participation. In the study, the religious orientation scale developed by Harlak and Eskin (2018) and the political participation dimension of the democratic participation scale developed by Keçe and Dinç (2015), were used. The research group consists of 148 women and 255 men living in the province of Tokat. The research was designed in a relational screening model. The research results were analyzed with the help of the SPSS program. It is thought that the study will contribute to the literature, as it is one of the first studies on the religious orientation of citizens at the local level. According to the research, it can be said that the religious orientation of individuals has a moderate but negative significant relationship with their political participation. In addition, the dimensions of individuals' religious orientation generally have a negative effect on the dimensions of political participation.

Keywords: *Religion, Religiosity, Religious orientation, Political participation.*

*Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü, Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, TOKAT.
e-posta: mutlu.sesli@gop.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-1009-0041>).

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi kadar eski bir kurum olan din kurumu genel olarak bireyin hayatını saran bir etkiye sahiptir. Din, bireyin sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik hayatını etkileyen bir güce sahiptir. Bu nedenle din ve etkisi hiçbir sosyal ve siyasal kurum tarafından görmezden gelinemeyecek kadar güçlüdür. Dinin etkileme gücü bireyden bireye değişmekte ve bazen bazı durumlarda bireye tercih hakkı bırakmaksızın bir dünya görüşü sunmaktadır. Bu gibi nedenlerde din ve buna bağlı dindarlık ve dini yönelim kavramları günümüze kadar kolaylıkla tanımlanamamıştır.

Din, genel olarak bireyin hayatını etkileyen ve yön veren inançlar manzumesi olarak tanımlanabilir (Cox, 2004: 19-24). Dindarlık ise bahsedilen inançlara ibadet ve sembollere ilişkin uyma derecesini ifade etmektedir (Kurt, 2009: 2). Dini yönelim ise literatürde daha çok dindarlık olarak ifade edilmekle birlikte dindarlıktan farklı bir anlama işaret etmektedir. Dini yönelim Allport ve Ross (1967)'un ifadesiyle bireyin dini değerlerini ve inançlarını yaşama biçimine verilen addır.

Çalışmanın bir diğer kavramı olan siyasal katılım ise, daha çok 20. yüzyılın ortalarından itibaren önem kazanmaya başlamıştır. Halk egemenliğine dayanan demokratik yönetimi biçimlerinin kabulü ve sonrasında dünyada yaygınlaşması ile önemi artmış ve siyaset bilimcilerin yöneldiği kavramlardan biri olmuştur. Din ve dini yönelim gibi sosyal bilimlerdeki diğer kavramlar gibi bu kavramda farklı şekillerde tanımlanmış ve yorumlanmıştır (Sönmez, 2013: 404). Siyasal katılım bireylerin iktidarı belirleme ve etkileme süreçleri olarak tanımlanabilir. Bireylerin siyasal olanı etkileme düşüncesi Antik Yunan'a kadar götürülebilir. Antik Yunan'da Aristo bireyi "zoon politicon" olarak tanımlamaktadır. Yani Aristo, insanın sadece siyasal bir toplulukta hayatını sürdürebileceği ve bu nedenle insanların siyasal olana dair her zaman bir fikrinin olacağını inanmaktadır. Siyasal faaliyette bulunmak ise pek çok şekilde olmaktadır. Oy vermek, siyasal partiye üye olmak, siyasi tartışmalara girmek, aday olmak bunlardan bazılarıdır.

Dini yönelim ve siyasal katılma ilişkisi ve etkisi son araştırmacıların merak ettiği konulardan biridir. Bu konu ile genel olarak çalışmalar oldukça sınırlıdır. Literatürde genel olarak dindarlık ve dini yönelim aynı olarak kullanıldığından çalışmaya benzer ve yakın araştırmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları dindarlığın siyasal katılım üzerinde negatif yönde etkisini bulurken bazı çalışmalar ise dinin ve dindarlığın pozitif yönde etkisini bulmuşlardır. Örnek olarak Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, 2009; Çavuşoğlu ve Bayram, 2017; Djupe ve Neiheisel, 2012; Hail, 2011; Kulkova, 2014; Patterson, 2005; Sönmez, 2012; Sönmez, 2013 çalışmaları gösterilebilir.

Bu çalışmada Tokat ilinde yaşayan insanların dini yönelimleri ve siyasal katılımları arasında ilişkisini ve dini yönelimlerinin siyasal katılımlarına etkisini incelenmeye yöneliktir. Diğer bir ifadeyle çalışmanın amacı bireylerin dini yönelimlerinin siyasal katılımları üzerindeki yordayıcı rolünü incelemektir. Çalışmada Tokat ilinin seçilmesinin nedeni araştırmada kolayda örnekleme yönteminin kullanılması ve veriler için en kolay ve en az maliyetli ulaşılabilecek il olmasındandır. Çalışma psikolojik bir süreç olan bireylerin dini yönelimlerinin onların siyasal hayatları üzerindeki etkisi ve ilişkisinin araştırılması ve anlaşılması anlamında önemlidir. Çalışmada dini yönelim ve siyasal katılma arasında bir ilişki var mı? Dini yönelimin boyutları siyasal katılmayı ve boyutlarını ne yönde ve hangi düzeyde etkilemektedir? sorularına cevap aranmaktadır. Bu nedenle çalışmada din, dini yönelim ve boyutları ve siyasal katılımla ilgili teorik açıklamalar yapılmış ve daha sonra Tokat ilinden ilişkiisel tarama yöntemi toplanan verilerle bireylerin dini yönelimlerinin siyasal katılımları üzerinde yordayıcı etkisi iki yada daha fazla değişken arasında ilişkileri incelemeye yönelik olarak kullanılan analiz tekniklerinden korelasyon ve regresyon analiz tekniği kullanılarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışma alanyazında dini yönelim konusunda yerel düzeyde vatandaşlara yapılan ilk çalışmalardan biri olduğundan literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir.

2. DİN, DİNİ YÖNELİM VE BOYUTLARI

İnsanlık kadar eski bir kurum olan din, bireyin iç huzurunu ve güvenini sağlayan ve kararlarında referans olarak kullandığı bir araçtır. İnsan hayatında olduğu kadar toplumsal ve siyasal hayatın önemli kurumlarından biri olan din, insanın sosyal ilişkileri, sosyal hayatı, tutum ve davranışları ve siyasal hayatı üzerinde belirleyici ve düzenleyici roller oynamaktadır (Yılmaz, 2013: 133). Bu yönü ile bireylerin hem sosyal hem de siyasal yaşantısında etkili bir faktördür (Eser, 2012: 97). *İktidarlar açısından ise* din hem iktidarlarını hem de faaliyetlerini bir meşrulaştırma aracı olarak kullanılmaktadır (Tekin, 2008).

Din, her ne kadar bireyi kuşatan bir etkiye sahip olsa da tanımı noktasında sosyal bilimlerin diğer kavramları gibi *üzerinde* uzlaşa sağlanamamış kavramlardan biridir. Her bireyin, her düşüncenin din konusunda kendine has bir tanımı bulunmaktadır. Din'in, Arapçadaki "Deyn" Farsçadaki "Daena" kelimesinden geldiğine dair iki farklı görüş vardır (Çavuşoğlu ve Bayramoğlu, 2017: 80). Arapçada "usul, adet, tutulan yol ve huy" gibi anlamlarda kullanılmıştır (Günay, 2002:192). Batı dillerinde ise "din" 'religare' yani 'bağlanmak' kökünden gelen Latince 'religion' sözcüğüne karşılık gelmektedir. Başka bir görüşe göre ise 'religere' kökünden gelmekte ve "bir işi tekrar tekrar ve dikkatlice yapmak" anlamına gelmektedir (Günay, 2002: 193).

Kavramsal anlamda "din" in pek çok tanımı bulunmaktadır. Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre din;

a) "Tanrı'ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum",

b) ".....inançları kurallar, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde toplayan, sağlayan düzen"

c) "İnanılıp çok bağlanılan düşünce, inanç veya ülkü, kült" anlamlarına gelmektedir.

Sosyolojik anlamda "din" toplumun bazı mekanizmalarını sürdürmeyi sağlayan öğrenilmiş fikir kalıplarından birisidir (Mardin, 1995: 51). Bir başka tanıma göre ise din "toplumu bir arada tutan ve varlığını devam ettirmede yardımcı olan inançlar manzumesidir" (Cox, 2004: 19-24). Din, "*Tabiatüstü, ilahi ve kutsal bir varlık ile ilişkili olan inançların, tasavvurların tecrübelerin, duyguların, işaretlerin, dilin ve davranışların bütünüdür*" (Vergota, 1999: 15'ten Aktaran; Altun, 2015: 13). Din, birey üzerinde kontrol ve baskı gücüne sahiptir ve bireylerin toplumsal hayatta nasıl davranması gerektiğini ifade eden birtakım yaptırımlara sahiptir (Yam, 2021: 484). Kısaca din hem bireyi hem de toplumu etkileyen dinamik psiko-sosyal bir derinliğe ve içeriğe sahiptir (Avcı ve Köroğlu, 2021: 362). Tüm tanımlamaların ortak noktası ise "din" in "kutsal ve aşkın bir otorite"ye dayanmasıdır (Er, 1998: 3-4). Dinin tanımlanmasında farklılık olduğu gibi dini yönelimin tanımlanmasında da farklılık ve belirsizlik durumu mevcuttur. Pek çok araştırma dindarlık ve dini yönelimi benzer kavram olarak değerlendirmektedir. Bu yüzden dini yönelim çoğunlukla dindarlık ile karıştırılmaktadır. Dini yönelim dindarlıktan farklı bir kavramdır. Çünkü "dindarlık bireyin öznel dinsel inancı ve kişisel algıları neticesinde benliği ve kişiliği ile bütünleşen karmaşık psikososyo-toeolojik bir olgudur". Diğer bir ifadeyle dindarlık, "bir kişinin mensubu olduğu dine ait inanç, ibadet ve sembolere ilişkin kabul, yoğunlaşma ve meşgul olma derecesi"dir (Kurt, 2009: 2). Dindarlık olgusu aynı dine inanan insanlar arasında da düzeyel olarak farklılaşabilmekte ve bu yüzden insanların inandığı dinlere göre farklılıklar göstermektedir (Avcı ve Köroğlu, 2021: 360-380). Dolayısıyla dindarlık göreceli bir kavramdır.

Dini yönelim, bireyin dini inançlarını ve değerlerini yaşama geçirme biçimidir (Allport ve Ross, 1967; Batson ve Ventis, 1982). Diğer bir ifadeyle dini yönelim "dine ve dini uygulamalara yönelik güdülenmeleri" ifade etmektedir (Harlak ve Eskin, 2018; Erdoğan, 2015:229). Dini yönelim ile ilgili yapılan çalışmalar, Allport ve Ross'un ikili sınıflandırmasına dayandırılmaktadır (Bayat ve Yıldırım, 2021; Bodur ve Korkmaz, 2017; Eryücel, 2018; er-Ruveyte ve Ayten, 2010; Harlak ve Eskin, 2018). Allport ve Ross (1967), çalışmalarında dini yönelimin içsel ve dışsal dini yönelim olmak üzere iki önemli boyutunun olduğunu söylemektedir.

İçsel dini yönelimde ana unsur dinin kendisidir. İçsel dini yönelime sahip olanlar dinin kurallarını hayatlarında uygulamaya çalışmakta ve dinin inanç ve kurallarını hayatlarında rehber edinmektedirler (Allport ve Ross, 1967). İçsel dini yönelim, dini hayatın her alanında başvuru aracı olarak kullanmak, ihtiyaçlarını inandıkları din ile olabildiğince uyumlu hale getirmek ve "dinin kendisini nihai bir son olarak" algılamaktır (Bayat ve Yıldırım, 2021: 151; Harlak ve Eskin, 2018).

Dışsal dini yönelim ise dini kendi çıkarları için kullanmaktır. Diğer bir ifadeyle dışsal dini yönelime sahip olanlar dini ihtiyaçlarına hizmet etmesi için şekillendirerek kendi çıkarları için kullandıkları öne sürülmektedir (Allport ve Ross, 1967). Bu yönelimde din amaçlara ulaşmak için bir araç olarak kullanılmaktadır (Harlak ve Eskin, 2018).

Batson, Schoenrade ve Ventis (1993) içsel ve dışsal dini yönelimin yanı sıra bu ayrıma ilaveten sorgulama dini yönelimin de bulunduğunu öne sürmüştür. Batson ve arkadaşları dini duyguların etik sorumluluk gibi bazı dini sorunlarda olaylara kuşkuyla bakmayı beraberinde getirdiğini bu nedenle bu yaklaşımı "sorgulayıcı dini yönelim" olarak isimlendirmişlerdir (Harlak ve Eskin, 2018). Sorgulayıcı dini yönelime sahip bireyler dinlerini

sorgulayarak ve eleştirel bir bakış açısıyla yaşarlar. Bu bireyler aynı zamanda, başkalarının gereksinimlerine karşı duyarlı ve farklı görüşlere de hoşgörülü ile bakan insanlardır (Sönmez ve Hasta, 2021: 4). Hayata ve olaylara sorgulayıcı bir bakış açısıyla bakanların, diğer dini yönelimlere sahip olanlara göre yeniliğe daha açık ve daha dışa dönük olduklarına işaret eden araştırmalar bulunmaktadır. Örneğin Er-Ruveyte ve Ayten (2010), çalışmasında sorgulayıcı dini yönelim ile kişiliğin “nörotizm”, “açıklık” ve “dışadönüklük” boyutları arasında olumlu ilişki olduğunu belirtmektedir.

3. SİYASAL KATILMA

İktidarı elde tutanların meşruiyetlerini halka dayandırmaya başlamasından itibaren halkın siyaset alanında ön plana çıktığı görülmektedir. Vatandaşların siyaset alanında iktidarı belirlemesi siyasal katılma yolu ile olmaktadır. Katılım; bireylerin kendilerini ilgilendiren ve etkileyen olay ve olgular karşısında kararlara etkide bulunmaları veya bu kararların oluşumunda yer almaları anlamında kullanılmaktadır (Özkerem ve Zeren, 2009: 230). Katılım, tarihsel olarak 1700 yıllarının başına kadar götürülmekte ve yerel sorunlar için vatandaşların katkısını sağlamak amacıyla yerel yönetimlerce gündeme getirilmiştir (Karkın, 2012: 42). Siyasal katılım ise vatandaşların “siyasal sistem karşısında durumlarını, tutumlarını ve davranışlarını” tanımlayan bir kavramdır (Kapani, 1997: 130-131). Diğer bir ifadeyle “vatandaşların siyasal sistem içerisinde yöneticilerin karar ve seçimlerini doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemeye çalışan eylemlerin tamamı”na verilen addır (Çavuşoğlu ve Bayram, 2017: 81; Özkaynar vd. 2017: 100). Siyasal katılım aynı zamanda iktidarlar için iktidarlarını ve meşruiyetlerinin sağlamak için önemli bir araçtır (Arslanel, 2021: 196).

Siyasal katılma bireylerde çocukluktan itibaren aile ve çevreden etkilenip oluşan bir tutumdur. Dolayısıyla siyasal katılma salt seçimlerde oy verme ile sınırlanamaz. Siyasal katılma ilgi, bilgi ve önemsemeyen eyleme dönüşen bir süreci içine almaktadır. Dolayısıyla siyasal katılma değişik düzey ve çeşitlerde kendini gösterir. Yani gazete, dergi vs. yolu ile siyasal olayları izleme, mitinglere katılma, siyasal konularda tartışma, siyasal partiye üye olmak, seçimlerde aday olmak ve siyasette aktif olmak siyasal katılmaya girmektedir (Kapani, 1997: 130-132).

Siyasal katılma davranışının biçim ve türlerine ait en genel geçer sınıflandırma Milbraith'e aittir. Milbraith'a göre siyasal katılım üç aşamada incelenebilir. Bunlar; gözlemci, aracı ve siyasal mücadeleye yönelik eylemlerdir (aktaran: Çam, 2011: 172-173).

a) Gözlemci eylemler; Oy kullanmak, siyasal uyarılara açık olmak, siyasi tartışmalara girmek, başkalarını kendi görüşü için ikna etmek ve başkalarını istenilen yönde oy kullanmaya ikna etmek ve parti rozeti takmak.

b) Aracı eylemler; siyasi bir liderle veya siyasi kişiliklerle ilişki kurmak, bir parti adına aday olmak veya bir adaya maddi yardım yapmak, siyasi içerikli bir mitinge katılmak.

c) Siyasal Mücadeleye yönelik eylemler ise, aktif parti üyeliği yapmak, seçim kampanyasında faaliyetlere katılmak, siyasal fonlara para toplamaya çalışmak, strateji belirleme toplantılarına katılmak, siyasal bir mevki için aday olmak, strateji belirlenen toplantılara katılım sağlamak gibi eylemler bu kapsama girmektedir.

Bireyin hayatında bu tür siyasal katılma davranışını etkileyen pek çok sosyo-ekonomik ve psikolojik faktör bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır; Cinsiyet, eğitim, meslek, yaşanılan yer, sivil toplum kuruluşlarına üyelik vs. gibi hususlar bireyin siyasal katılımını etkilemektedir (Kapani, 1997: 130-132; Sitembölükbaşı, 2004; Sitembölükbaşı, 2007; Turan, 2000; Turan, 1976; Uysal, 1984).

4. TOKAT İLİNDE YAŞAYAN BİREYLERDE DİNİ YÖNELİM VE SİYASAL KATILMA ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

4.1. Araştırmanın Model ve Yöntemi

Araştırma ilişkisel tarama modelinde tasarlanmıştır. İlişkisel tarama modeli betimsel araştırma yöntemlerinden olan ve iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi belirlemek için kullanılmaktadır (Karasar, 2012: 81). Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Her katılımcı araştırmaya dahil edilmiştir. Bu yöntem internet aracılığıyla yapılan araştırma için uygun bir yöntemdir (Altunışık vd., 2002: 63).

4.2. Verilerin Toplanması ve Etik Süreç

Araştırmada veri toplama sürecine geçilmeden önce Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'ndan araştırma için etik onay alınmıştır (Tarih/Karar No: 24.12.2021 ve 27-08). Etik onay alındıktan sonra tüm veri toplama araçları Google Driver uygulaması kullanılarak çevrimiçi hale dönüştürülmüştür. Veri toplama aracına ait çevrimiçi bağlantı katılımcılara yönlendirilerek doldurmaları sağlanmıştır. Veri toplama süreci 02 Ocak-01 Mart 2022 arasında gerçekleştirilmiştir.

4.3. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Bu araştırmanın hedef evreni Tokat ilinde yaşayan bireylerden oluşmaktadır. Evren büyüklüğü nüfus ve vatandaşlık işleri genel müdürlüğünün verilerine göre 602.567 kişiden oluşmaktadır. Bu evrenin hepsine tek tek ulaşmak pratikte mümkün değildir. Bu nedenle evreni temsil edebilecek cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi gibi farklı sosyo-kültürel ve demografik özelliklere sahip olan kişiler arasından kolayda örnekleme yöntemiyle oluşan 408 kişi araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Araştırmaya katılanların demografik özellikleri şu şekildedir. Fakat araştırmaya başlamadan önce gönüllü olarak katılma istendiğinden araştırmaya 403 kişi katılmış olup 5 kişi katılmamıştır.

Tablo-1'e göre araştırmaya katılan katılımcıların %36.7'si kadınlardan %63.3'ü ise erkeklerden oluşmaktadır. % 32.3'ünün 18-27 yaş gurubu aralığında, %26.3'ünün 28-37 yaş gurubunda %31.5'inin 38-47 yaş aralığı %8.9'ünün 48-57, %1'inin 58 yaş ve üstü olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların % 69.2'si Tokat il merkezinde, %21.8'i ilçelerde ve %8.9'u Tokat iline bağlı köy ve kasabalarda yaşamaktadır. Katılımcıların % 1.7'si ilköğretim, % 7.4'ü ortaöğretim, % 18.4'ü ön lisans, % 56.6'sı lisans ve % 15.9'u yüksek lisans mezunudur.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik ve Sosyo-kültürel Bilgileri

<i>Değişken</i>	<i>Düzye</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Cinsiyetiniz?	Kadın	148	36.7
	Erkek	255	63.3
Yaşınız?	18-27	130	32.3
	28-37	106	26.3
	38-47	127	31.5
	48-57	36	8.9
	58 yaş ve üstü	4	1.0
Nerede yaşıyorsunuz?	İl merkezi	279	69.2
	İlçe	88	21.8
	Köy-Kasaba	36	8.9
Öğrenim Durumu	İlköğretim	7	1.7
	Ortaöğretim	30	7.4
	Ön lisans	74	18.4
	Lisans	228	56.6
	Yüksek Lisans	64	15.9
Siyasi partiye üyelik durumu	Evet	90	22.3
	Hayır	313	77.7
Daha önce oy kullanma durumu	Evet	354	87.8
	Hayır	49	12.2

Araştırmaya katılanların sosyo-kültürel özellikleri ise şu şekildedir. Tablo-1'ye göre katılımcıların % 22.3'ü bir siyasi partiye üyedir. Ayrıca % 87.8'i daha önceki bir seçimde oy kullandığını belirtmiştir.

5. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

5.1. Kişisel-Sosyal Bilgi Formu

Bu form araştırmacı tarafından geliştirilmiş ve katılımcıların sosyo-kültürel ve demografik özelliklerini belirlemek için kullanılmıştır. Bu form toplam altı sorudan oluşmaktadır.

5.2. Dini Yönelim Ölçeği (DYÖ)

Çalışmada Harlak ve Eskin (2018) tarafından geliştirilen 25 madde ve 3 (üç) boyuttan oluşan dini yönelim ölçeği kullanılmıştır. Alt ölçek maddelerinin iç tutarlılığı için Cronbach α katsayıları İçsel Dini Yönelim için (12 madde) $\alpha = 0.76$, Dışsal Dini Yönelim için (6 madde) $\alpha = 0.70$ ve Sorgulayıcı Dini Yönelim için (7 madde) $\alpha = 0.67$ 'dir.

5.3. Demokratik katılım ölçeği Siyasal boyut (DKÖ-SB)

Çalışmada ikinci ölçek olarak Keçe ve Dinç (2015) tarafından geliştirilen demokratik katılım ölçeğinin siyasal katılım boyutu kullanılmıştır. Bu boyut kendi içinde 7 faktör ve 28 maddeden oluşmaktadır. Siyasi tartışmalar 0.85, düşünce ve önerileri paylaşma, 0.84, hizmet ve politika takibi, 0.88, seçimlere duyarlılık 0.92, gösteri ve yürüyüşler 0.81 propaganda boykot ve eylemler 0.75, seçim mitingleri, 0.79'dur.

6. DİNİ YÖNELİM ÖLÇEĞİ FAKTÖR ANALİZİ

Araştırmada kullanılan ölçeklerin faktör ve güvenilirlik analizinin yapıp yapılamayacağını belirlemek amacıyla KMO (Kaiser Meyer-Olkin) ve Bartlett Küresellik testleri yapılmıştır. Faktör analizi yapılabilmesi için Bartlett Küresellik test değerinin 0,05'ten küçük olması, örneklemin yeterli olabilmesi için ise KMO değerinin 0,60'dan fazla olması (Gürbüz ve Şahin, 2017: 325), gerekmektedir (Tabachnick ve Fidell, 1996: 674). Analizler sonucunda elde edilen değerler tablo 2'te gösterilmektedir.

Tablo 2. KMO ve Bartlett's Test Sonuçları

Ölçekler	<i>KMO Testi</i>	<i>Bartlett's Testi</i>	<i>Df</i>	<i>p</i>
İçsel dini yönelim	,969	6509,681	66	,000
Dışsal dini yönelim	,909	3407,385	15	,000
Sorgulayıcı dini yönelim	,854	2266,698	15	,000

Tablo-2'de yer alan değerler incelendiğinde örneklemin yeterli olduğu ve araştırma verilerinin faktör analizine uygun olduğu görülmektedir. Bundan dolayı KMO ve Bartlett Küresellik değeri belirlendikten sonra açıklayıcı faktör analizi yapılmış ve elde edilen değerler tablo-4'te gösterilmektedir.

Tablo 3. Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

İfadeler	Boyutlar	Faktör Yüğü	Varyans Yüzdəsi	Öz Değer
D1 D3 D5 D8 D9 D11 D12 D13 D15 D20 D22 D23	İçsel dini yönelim	,886 ,901 ,920 ,920 ,918 ,906 ,865 ,865 ,851 ,901 ,894 ,931	80,462	9,655
D7 D16 D17 D18 D19 D21	Dışsal dini yönelim	,948 ,910 ,971 ,892 ,919 ,950	86,891	5,213
D2 D4 D6 D10 D24 D25	Sorgulayıcı dini yönelim	,945 ,915 ,942 ,919 ,471 ,651	68,448	4,107

Açıklayıcı faktör analizi sonuçlarına göre araştırmada kullanılan ölçeklere ait ifadelerin tamamının faktör yüklerinin 0, 40'den yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu değer kabul edilen sınırlar dâhilindedir (Hair vd, 2010; Yaşlıoğlu, 2017: 78; Büyüköztürk, 2002: 473-474). Faktör analizi sonucunda dini yönelim ölçeğinin içsel dini yönelim boyutu 12 ifadeden, dışsal dini yönelim 6, sorgulayıcı dini yönelim 6 ifadeden oluşmuştur. Tüm boyutların açıklanan toplam varyansı ise 0,60'nin üzerindedir. Bu değer kabul edilen sınırlar dahilindedir (Yaşlıoğlu, 2017: 77-78).

7. DEMOKRATİK KATILIM ÖLÇEğİ SİYASAL KATILIM BOYUTU FAKTÖR ANALİZİ

Tablo 4. KMO ve Bartlett's Test Sonuçları

Ölçekler	KMO Testi	Bartlett's Testi	Df	p
Siyasi tartışmalar	,827	1474,123	15	,000
Düşünce ve önerileri paylaşma	,709	506,33	6	,000
Seçimlere duyarlılık	,766	1609,834	3	,000
Gösteri ve yürüyüşler	,838	1094,618	6	,000
Seçim mitingleri	,720	676,382	3	,000
Hizmet ve politika takibi	,702	609,495	3	,000
Propaganda boykot ve eylem	,857	2921,769	10	,000

Tablo-4'de yer alan değerler incelendiğinde örneklemin yeterli ve araştırma verilerinin faktör analizine uygun olduğu görülmektedir. Bundan dolayı KMO ve Bartlett Küresellik değeri belirlendikten sonra açıklayıcı faktör analizi yapılmış ve elde edilen değerler tablo-5'da gösterilmektedir.

Tablo 5. Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

<i>İfadeler</i>	<i>Boyutlar</i>	<i>Faktör Yüğü</i>	<i>Varyans Yüzdesi</i>	<i>Öz Değer</i>
S4 S5 S6 S7 S12 S13	Siyasi tartışmalar	,845 ,847 ,774 ,824 ,796 ,748	65,037	3,902
S11 S14 S15 S16	Düşünce ve öneri Paylaşma	,766 ,837 ,827 ,702	61,632	2,465
S1 S2 S3	Seçimlere duyarlılık	,970 ,981 ,965	94,411	2,832
S17 S18 S19 S20	Gösteri ve yürüyüşler	,856 ,903 ,905 ,887	78,875	3,155
S26 S27 S28	Seçim mitingleri	,913 ,922 ,858	80,634	2,419
S8 S9 S10	Hizmet ve Politika takibi	,893 ,889 ,900	79,865	2,396
S21 S22 S23 S24 S25	Propaganda boykot ve eylem	,960 ,952 ,847 ,957 ,952	87,391	4,370

Açıklayıcı faktör analizi sonuçlarına göre araştırmada kullanılan ölçeklere ait ifadelerin tamamının faktör yüklerinin 0, 70'den yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu değer kabul edilen sınırlar dâhilindedir (Hair vd, 2010; Yaşlıoğlu, 2017: 78; Büyüköztürk, 2002: 473-474). Açıklayıcı faktör analizi sonucunda demokratik katılım ölçeğinin siyasal katılım boyutu siyasi tartışmalar faktörünün 6, düşünce ve öneri paylaşma 4, gösteri ve yürüyüşler 4, seçim mitingleri 3, hizmet ve politika takibi 3, propaganda boykot ve eylem faktörü ise 5 ifadeden oluşmaktadır. Tüm faktörlerin açıklanan toplam varyansı ise 0,60'nin üzerindedir. Bu değer kabul edilen sınırlar dahilindedir (Yaşlıoğlu, 2017: 77-78).

8. DİNİ YÖNELİM ÖLÇEĞİ GÜVENİRLİLİK ANALİZİ

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirliklerini belirlemek amacıyla Cronbach Alpha testi yapılmış ve test sonucu elde edilen değerler tablo-6'de gösterilmiştir. Değerlerin 0,61'ten büyük olması ölçeklerin güvenilir yani kabul edilebilir olduğunu, 0,40'tan küçük olması ise ölçeklerin güvenilir olmadığını yani kabul edilemez olduğunu göstermektedir (Kılıç, 2016: 47-48; Yaşlıoğlu, 2017: 78).

Tablo 6. Güvenilirlik Testi Sonuçları

<i>Ölçekler</i>	<i>Madde Sayısı</i>	<i>C Cronbach Alpha</i>
İçsel dini yönelim	12	,978
Dışsal dini yönelim	6	,969
Sorgulayıcı dini yönelim	6	,896

Tüm faktörlerin yer aldığı 24 maddenin geneline ilişkin Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısının ,897 değerinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçeğin 14. maddesi negatif yüklü olduğundan analizden çıkarılmıştır. Bu sonuçlarla ölçeklerin yüksek güvenilirlikte olduğu söylenebilir.

9. DEMOKRATİK KATILIM ÖLÇEĞİ SİYASAL BOYUT GÜVENİRLİLİK ANALİZİ

Tablo 7. Güvenilirlik Testi Sonuçları

Faktörler	Madde Sayısı	Cronbach Alpha
Siyasi tartışmalar	6	0,819
Düşünce ve önerileri paylaşma	4	0,759
Seçimlere duyarlılık	3	0,97
Gösteri ve yürüyüşler	4	0,91
Seçim mitingleri	3	0,879
Hizmet ve politika takibi	3	0,872
Propaganda boykot ve eylemler	5	0,962

Tablo-7 incelendiğinde ölçek ve boyutların Cronbach Alpha katsayılarının 0,75'ten büyük olduğundan bu veriler tüm ölçeklerin güvenilir yani kabul edilebilir olduğu anlamına gelmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde ise ölçeğin yüksek güvenilirlikte olduğu söylenebilir. Tüm faktörlerin yer aldığı 28 maddenin geneline ilişkin siyasi katılım boyutunun Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısının .946 değerinde olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

10.BULGULAR

Araştırmaya ait dini yönelim boyutlarının siyasi katılım arasındaki korelasyon analizine ait bulgular şu şekildedir. Tablo-8'e göre bireylerin içsel dini yönelimleri ile dışsal dini yönelimleri arasında ($r=,312$) pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki, dini yönelim arasında ise pozitif yönde yüksek düzeyde ($r=,791$) bir ilişki bulunmaktadır. İçsel dışı yönelim ile sorgulayıcı dini yönelim arasında negatif yönde ($r=-,138$) düşük düzeyde ilişki, siyasi tartışma arasında ($r=-,627$) orta düzeyde negatif yönde, seçimlere duyarlılık arasında ($r=-,641$) negatif yönde orta düzeyde, gösteri ve yürüyüşler arasında ($r=-,759$) negatif yönde yüksek düzeyde, Propaganda Boykot ve Eylemler arasında ($r=-,817$) negatif yönde yüksek düzeyde, seçim mitingleri arasında ($r=-,698$) negatif yönde orta düzeyde, siyasi katılım üzerinde ($r=-,737$) negatif yönde yüksek düzeyde ilişki bulunmaktadır. Düşünce ve önerileri paylaşma ($r=-,033$) ve hizmet ve politika takibi ($r=-,030$) arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamaktadır.

Dışsal dini yönelim ile siyasi tartışmalar arasında ($r=-,190$) düşük düzeyde negatif bir ilişki, seçimlere duyarlılık arasında ($r=-,162$) düşük düzeyde negatif bir ilişki, gösteri ve yürüyüşler arasında ($r=-,214$) düşük düzeyde negatif bir ilişki, propaganda boykot ve eylemler arasında ($r=-,189$) düşük düzeyde negatif bir ilişki, seçim mitingler arasında ($r=-,156$) düşük düzeyde negatif bir ilişki, siyasi katılım arasında ($r=-,218$) düşük düzeyde negatif bir ilişki bulunurken, dini yönelim arasında ($r=,668$) orta düzeyde pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Sorgulayıcı dini yönelim ve düşünce ve önerileri paylaşma, hizmet ve politika takibi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Sorgulayıcı dini yönelimin, siyasi tartışmalar, hizmet ve politika takibi, seçimlere duyarlılık, gösteri ve yürüyüşler, propaganda boykot ve eylemler, seçim mitingleri, siyasi katılım arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamaktadır. Düşünce ve önerileri paylaşma ile siyasi tartışmalar arasında ($r=,137$) düşük düzeyde pozitif bir ilişki, dini yönelim ($r=,297$) arasında düşük düzeyde pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Siyasi tartışmaları faktörünün, düşünce ve önerileri paylaşma, hizmet ve politika takibi arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamaktadır.

Tablo 8: Korelasyon analizine ilişkin bulgular

	İDY	DDY	SDY	ST	DÖP	HPT	SD	GY	PBE	SM	TDİN	TSİY
İDY	1											
DDY	,312**	1										
SDY	-,138**	-,066	1									
ST	-,627**	-,190**	,011	1								
DÖP	-,033	-,051	,137**	,018	1							
HPT	-,030	-,097	,003	,087	,362**	1						
SD	-,641**	-,162**	,045	,573**	,153**	,122*	1					
GY	-,759**	-,214**	,094	,658**	,227**	,156**	,766**	1				
PBE	-,817**	-,189**	,070	,707**	,104*	,052	,793**	,919**	1			
SM	-,698**	-,156**	,047	,684**	,189**	,132**	,697**	,844**	,835**	1		
TDİN	,791**	,668**	,297**	-,525**	,011	-,066	-,508**	-,594**	-,633**	-,543**	1	
TSİY	-,737**	-,218**	,077	,791**	,357**	,348**	,805**	,925**	,892**	,877**	-,588**	1

** p<01

* p<05

İDY: İçsel dini yönelim, DDY: Dışsal din yönelim, SDY: Sorgulayıcı dini yönelim, ST: Siyasi Tartışmalar, DÖP: Düşünce ve Önerileri Paylaşma, HPT: Hizmet ve Politika Takibi, SD: Seçimlere Duyarlılık, GY: Gösteri ve Yürüyüşler, PBE: Propaganda Boykot ve Eylemler, SM: Seçim Mitingleri, TDİN: Dini yönelim, TSİY: Siyasal katılım.

Siyasi tartışmalar faktörü ile seçimlere duyarlılık arasında ($r=,573$) orta düzeyde pozitif bir ilişki, gösteri ve yürüyüşler ($r=,658$) orta düzey pozitif, propaganda boykot ve eylemler ($r=,707$) orta düzey pozitif, seçim mitingler ($r=,684$) orta düzey pozitif, siyasal katılım ($r=,791$) yüksek düzey pozitif bir ilişki bulunurken, dini yönelim ($r=,525$) arasında orta düzey negatif bir ilişki vardır.

Düşünce ve önerileri paylaşma faktörü ile hizmet ve politika takibi arasında ($r=,362$) orta düzey pozitif bir ilişki, seçimlere duyarlılık ($r=,153$) arasında düşük düzeyde pozitif bir ilişki, gösteri ve yürüyüşler arasında ($r=,227$) düşük düzey pozitif bir ilişki, propaganda boykot ve eylemler arasında ($r=,104$) düşük düzey pozitif bir ilişki, seçim mitingleri arasında ($r=,189$) düşük düzey pozitif bir ilişki, siyasal katılım arasında ($r=,357$) orta düzey pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Dini yönelim arasında istatistiki olarak anlamlı ilişki bulunmamaktadır.

Hizmet ve politika takibi faktörü ile seçimlere duyarlılık ($r=,122$), gösteri ve yürüyüşler ($r=,156$), seçim mitingleri ($r=,132$) arasında düşük düzeyde pozitif yönde, siyasal katılım arasında ($r=,348$) orta düzeyde pozitif yönde ilişki bulunmaktadır. Propaganda boykot ve eylemler ($r=,052$) ve dini yönelim ($r=,066$) arasında istatistiki olarak anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Seçimlere duyarlılık faktörü ile gösteri ve yürüyüşler ($r=,766$), siyasal katılım ($r=,805$) ve propaganda boykot ve eylemler ($r=,793$) arasında yüksek düzeyde pozitif bir ilişki bulunurken seçim mitingler ($r=,697$) arasında orta düzey pozitif, dini yönelim arasında ($r=,697$) orta düzey negatif bir ilişki bulunmaktadır. Gösteri ve yürüyüşler faktörünün, propaganda boykot ve eylemler ($r=,919$), seçim mitingleri ($r=,844$) ve siyasal katılım ($r=,925$) arasında yüksek düzeyde pozitif yönde ilişki bulunurken, dini yönelim ($r=,594$) arasında negatif yönde orta düzey bir ilişki bulunmaktadır. Propaganda boykot ve eylemler faktörünün, seçim mitingleri ($r=,835$) ve siyasal katılım ($r=,892$) arasında yüksek düzeyde pozitif bir ilişki bulunurken, dini yönelim ($r=,633$) arasında negatif yönde orta düzeyde bir ilişki bulunmaktadır. Seçim mitingleri faktörünün dini yönelim ($r=,543$) arasında orta düzey negatif bir ilişki bulunurken siyasal katılım ($r=,877$) arasında yüksek düzeyde pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo-9'da verilen pearson korelasyon analizine göre bireylerin dini yönelimlerinin siyasal katılmaları üzerinde orta düzeyde fakat negatif ($r=,588$; $p<01$) yönde bir ilişki olduğu söylenebilir. Yani bireylerin dini yönelimleri artarken siyasal katılmaları negatif yönde artmaktadır. Diğer bir deyişle bireylerin dini yönelimleri artarken siyasal katılmaları azalmaktadır.

Tablo 9: Dini yönelimin boyutlarının siyasal tartışmalar üzerine etkisine yönelik regresyon analiz sonuçları

	<i>B</i>	<i>Standart Hata</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>
(Siyasal Tartışmalar)					
1. İçsel Dini Yönelim	-,582	,038	-,639	-15,510	,000
2. Dışsal Dini Yönelim	,003	,027	,004	,093	,926
3. Sorgulayıcı Dini Yönelim	-,057	,029	-,076	-1,951	,050
R=,631 R ² =,399 F=88,199 p<,05					

Dini yönelim boyutlarının siyasal tartışmalar boyutu üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda dini yönelim boyutlarının siyasal tartışmalar boyutundaki değişimin ,40'ını açıkladığı tespit edilmiştir (R²=,399). Dini yönelim boyutlarından içsel dini yönelim ve sorgulayıcı dini yönelimin siyasal tartışmalar boyutu üzerinde negatif bir etkisi bulunurken (p<,05), dışsal dini yönelimin bir etkisi bulunmamıştır (p>,05). İçsel dini yönelimin siyasal tartışmalar boyutu üzerindeki etkisi daha fazladır (B=-,582).

Tablo 10. Dini yönelimin boyutlarının düşünce ve önerileri paylaşma üzerine etkisine yönelik regresyon analiz sonuçları

	<i>B</i>	<i>Standart Hata</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>
(Düşünce ve Önerileri Paylaşma)					
1. İçsel Dini Yönelim	-,002	,039	-,002	-,039	,969
2. Dışsal Dini Yönelim	-,023	,029	-,041	-,788	,431
3. Sorgulayıcı Dini Yönelim	,082	,031	,134	2,678	,008
R=,143 R ² =,021 F= 2,784 p<,05					

Dini yönelim boyutlarının düşünce ve önerileri paylaşma boyutu üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda dini yönelim boyutlarının siyasal tartışmalar boyutundaki değişimin ,021'ini açıkladığı tespit edilmiştir (R²=,021). Dini yönelim boyutlarından sorgulayıcı dini yönelim boyutunun düşünce ve önerileri paylaşma boyutu üzerinde negatif bir etkisi bulunurken (p<,05), içsel ve dışsal dini yönelimin bir etkisi bulunmamıştır (p>,05).

Tablo 11. Dini yönelimin boyutlarının hizmet ve politika takibi üzerine etkisine yönelik regresyon analiz sonuçları

	<i>B</i>	<i>Standart Hata</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>
(Hizmet ve politika takibi)					
1. İçsel Dini Yönelim	-,001	,060	-,001	-,012	,991
2. Dışsal Dini Yönelim	-,081	,044	-,097	-,1,844	,066
3. Sorgulayıcı Dini Yönelim	-,003	,047	-,003	-,059	,953
R=,097 R ² =,009 F=1,257 p<,05					

Dini yönelim boyutlarının hizmet ve politika takibi boyutu üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda dini yönelim boyutlarının hizmet ve politika takibi boyutundaki değişimin ,009'ını açıkladığı tespit edilmiştir (R²=,009). İçsel, dışsal ve sorgulayıcı dini yönelim boyutunun hizmet ve politika takibi boyutu üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır (p>05).

Tablo 12. Dini yönelimin boyutlarının seçimlere duyarlılık üzerine etkisine yönelik regresyon analiz sonuçları

	<i>B</i>	<i>Standart Hata</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>
(Seçimlere duyarlılık)					
1. İçsel Dini Yönelim	-,599	,037	-,660	-16,242	,000
2. Dışsal Dini Yönelim	,027	,027	,041	1,013	,312
3. Sorgulayıcı Dini Yönelim	-,032	,029	-,043	-1,123	,262
R=,644 R ² =.415 F= 94,160 p<,05					

Dini yönelim boyutlarının seçimlere duyarlılık boyutu üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda dini yönelim boyutlarının seçimlere duyarlılık boyutundaki değişimin ,42'sini açıkladığı tespit edilmiştir (R²=.415). Dini yönelim boyutlarından içsel dini yönelim boyutunun seçimlere duyarlılık boyutu üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu (B=-,599) söylenebilir (p<05). Dışsal ve sorgulayıcı dini boyutun seçimlere duyarlılık boyut üzerinde hiçbir etkisi bulunmamaktadır (p>05).

Tablo 13. Dini yönelimin boyutlarının gösteri ve yürüyüşler üzerine etkisine yönelik regresyon analiz sonuçları

	<i>B</i>	<i>Standart Hata</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>
(Gösteri ve yürüyüşler)					
1. İçsel Dini Yönelim	-,747	,034	-,768	22,236	,000
2. Dışsal Dini Yönelim	,018	,024	,025	,730	,466
3. Sorgulayıcı Dini Yönelim	-,009	,026	-,011	-,330	,741
R=,759 R ² =.577 F= 181,153 p<,05					

Dini yönelim boyutlarının gösteri ve yürüyüşler boyutu üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda dini yönelim boyutlarının gösteri ve yürüyüşler boyutundaki değişimin ,58'sini açıkladığı tespit edilmiştir (R²=.577). Dini yönelim boyutlarından içsel dini yönelim boyutunun gösteri ve yürüyüşler duyarlılık boyutu üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu (B=-,747) söylenebilir (p<05). Dışsal ve sorgulayıcı dini boyutun gösteri ve yürüyüşler boyutu üzerinde hiçbir etkisi bulunmamaktadır (p>05).

Tablo 14. Dini yönelimin boyutlarının Propaganda boykot ve eylemler üzerine etkisine yönelik regresyon analiz sonuçları

	<i>B</i>	<i>Standart Hata</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>
(Propaganda boykot ve eylemler)					
1. İçsel Dini Yönelim	-,838	,030	-,8454	-27,847	,000
2. Dışsal Dini Yönelim	,052	,022	,072	2,388	,017
3. Sorgulayıcı Dini Yönelim	-,034	,024	-,0	-1,446	,149
R=,821 R ² =.674 F= 274,353 p<,05					

Dini yönelim boyutlarının propaganda boykot ve eylemler boyutu üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda dini yönelim boyutlarının gösteri ve yürüyüşler boyutundaki değişimin ,67'sini açıkladığı tespit edilmiştir (R²=.674). Dini yönelim boyutlarından içsel dini yönelim boyutunun propaganda boykot ve eylemler boyutu üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu (B=-,838) söylenebilir (p<05). Dini yönelim boyutlarından dışsal dini yönelim boyutunun propaganda boykot ve eylemler boyutu üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu (B=,052) söylenebilir (p<05). Sorgulayıcı dini boyutun propaganda boykot ve eylemler boyutu üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır (p>05).

Tablo 15. Dini yönelimin boyutlarının seçim mitingleri üzerine etkisine yönelik regresyon analiz sonuçları

	<i>B</i>	<i>Standart Hata</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>
(Seçim mitingleri)					
1. İçsel Dini Yönelim	-,723	,038	-,725	-19,172	,000
2. Dışsal Dini Yönelim	,049	,027	,066	1,770	,078
3. Sorgulayıcı Dini Yönelim	-,040	,030	-,048	-,1,341	,181
R=,702 R ² =,493 F=129,306 p<,05					

Dini yönelim boyutlarının propaganda seçim mitingleri boyutu üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda dini yönelim boyutlarının seçim mitingleri boyutundaki değişimin ,50'sini açıkladığı tespit edilmiştir (R²=,493). Dini yönelim boyutlarından içsel dini yönelim boyutunun seçim mitingleri boyutu üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu (B=-,723) söylenebilir (p<05). Dışsal ve sorgulayıcı dini yönelim boyutunun seçim mitingleri boyutu üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildir (p>05).

11.LİTERATÜR TARAMASI

Din, dindarlık-siyasal katılma ilişkisini ortaya koyan çalışmalara örnek olarak, Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, 2009; Çavuşoğlu ve Bayram, 2017; Kulkova, 2014; Djupe ve Neiheisel, 2012; Hail, 2011; Patterson, 2005; Sönmez, 2012; Sönmez, 2013 gösterilebilir. Yine çalışmaya yakın olarak değerlendirilebilecek Eser (2012) ve Turan ve Temizel (2015)'in din ve siyaset-siyasal davranış ilişkisini inceleyen çalışmaları da bulunmaktadır.

Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu (2009), Türkiye'de yapmış olduğu çalışmada dindarlık arttıkça siyasal katılma eğiliminde özellikle de protestoyu içeren siyasal katılma potansiyelinin azaldığı sonucuna ulaşmışlardır. Çavuşoğlu ve Bayram (2017) tarafından yapılan çalışmada ise içsel dindarlık ile dışsal dindarlığın siyasal katılma arasında çok zayıf, negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuşlardır.

Turan ve Temizel, (2015) çalışmasında dindarlığın siyasal katılma ilişkisi ve etkisinden ziyade çalışmada lider etkisini, kadrosunu ve programına dikkat ettiklerini belirtmektedir. Bu anlamda çalışmanın sonucu ile bağdaşacak sonuçları barındırmaktadır. Buna benzer Berkowitz-Kotler,(2001:523-524); Diana Forster, (2008:15-16) ve Jelen ve Wilcox (1998:28-29), çalışmalarında genel olarak dinin siyasal davranışlar üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Sönmez (2013), araştırmasında içsel ve dışsal dindarlık düzeyi yüksek olanların siyasal katılım düzeylerinin düşük olduğunu belirtmektedir. Eser (2012)'in Antalya ilinde yapmış olduğu çalışma ise dinin bireyin siyasal tutum ve kararlarını şekillendirdiği sonucuna ulaşmıştır. Kulkova (2014), çalışmasında ise dindarlığın Rusya'da siyasi katılımın potansiyel belirleyicilerinden biri olduğu sonucuna ulaşmıştır. Djupe ve Neiheisel (2012), Birleşik Devletlerde Latinler üzerinde yaptığı çalışmada ise kilise faaliyetlerine katılımın siyasi faaliyetleri tutarlı bir şekilde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Hail (2011), çalışmasında Güney Kore ve Tayvan'da dini mensubiyetin her iki ülkede de siyasi katılımdaki önemli farklılıklarla ilişkili olmadığını sonucuna ulaşmıştır. Patterson (2005), ise Brezilya ve Şili'de dini faaliyetler ile siyasal katılım arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında dini örgütlerin, özellikle Protestan örgüt üyelerinin siyasi faaliyete katıldıkları sonucuna ulaşmıştır.

12.TARTIŞMA VE SONUÇ

İnsan hayatının olduğu kadar toplumsal ve siyasal hayatın önemli kurumlarından biri olarak kabul edilen din, bireyin tutum ve davranışları, sosyal ilişkileri, sosyal-ekonomik hayatı ve siyasal hayatı üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Fakat bireylerdeki dini yönelimin yoğunluğu ve boyutları onların tutum ve davranışlarından siyasal hayatlarına kadar uzanan pek çok alanda farklı yansımalarla ortaya çıkmaktadır.

Bu araştırmada Tokat ilinde yaşayan bireylerin dini yönelimlerinin siyasal katılımları arasındaki ilişki ve etki düzeyi ölçülmeye çalışılmıştır. Diğer bir ifadeyle bu çalışmanın amacı bireylerin dini yönelimlerinin siyasal katılımları üzerindeki yordayıcı rolünü incelemektir. Literatürde çalışmaya benzer ve yakın çalışmalar tarandığında dini yönelim ile siyasal katılma ilişkisini inceleyen çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülür. Bu çalışmalarda daha çok dindarlığın siyasal katılma ilişkisini incelemeye yöneliktir. Dindarlık ve dini yönelim kavramları farklı anlamları barındırırsa da çoğu çalışma bu iki kavramı benzer kavram olarak değerlendirmektedir. Din, dindarlık-siyasal katılma ilişkisini ortaya koyan çalışmalara örnek olarak, Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, 2009; Çavuşoğlu ve

Bayram, 2017; Kulkova, 2014; Djupe ve Neiheisel, 2012; Hail, 2011; Patterson, 2005; Sönmez, 2012; Sönmez, 2013 gösterilebilir. Yine çalışmaya yakın olarak değerlendirilebilecek Turan ve Temizel (2015)'in ve Eser, (2012)'in din ve siyaset-siyasal davranış ilişkisini inceleyen çalışmaları da bulunmaktadır.

Araştırmaya göre bireylerin dini yönelimlerinin siyasal katılmaları üzerinde orta düzeyde fakat negatif yönde anlamlı bir ilişkisi olduğu söylenebilir. Yani bireylerin dini yönelimleri artarken siyasal katılmaları negatif yönde artmaktadır. Bu sonuç Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu (2009)'un sonuçları ile benzerdir. Çünkü Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, (2009), Türkiye'de yapmış olduğu çalışmada dindarlık arttıkça siyasal katılma eğiliminde özellikle de protestoyu içeren siyasal katılma potansiyelinin azaldığı sonucuna ulaşmışlardır. Yine Bülent Ecevit Üniversitesi öğrencilerinin dindarlık ve siyasal katılmaları arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik olarak Çavuşoğlu ve Bayram (2017), tarafından yapılan çalışmada içsel dindarlık ile dışsal dindarlığın siyasal katılma arasında çok zayıf, negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Çavuşoğlu ve Bayram (2017), yaptıkları analizlerine göre öğrencilerin içsel dindarlıkları siyasal katılım düzeylerini etkilemezken; öğrencilerin dışsal dindarlıklarının siyasal katılım düzeylerini azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Diğer bir deyişle araştırmaya göre dindarlık siyasal katılmayı arttırmamaktadır.

Turan ve Temizel (2015), çalışmasında ise dindarlığın siyasal katılma ilişkisi ve etkisinden ziyade dindarlık olgusunun seçmen davranışları bakımından oy verilecek parti tercihi yapılırken çok belirleyici bir faktör olarak öne çıkmadığını ifade ederek seçmenlerin oy verecekleri partiyi belirlerlerken dinsel duyarlılıktan ziyade lider etkisini, kadrosunu ve programına dikkat ettiklerini belirtmektedir. Bu anlamda çalışmanın sonucu ile bağdaşacak sonuçları barındırmaktadır. Buna benzer Berkowitz-Kotler (2001:523-524), Diana Forster (2008:15-16), Jelen ve Wilcox (1998:28-29) çalışmalarında genel olarak dinin siyasal davranışlar üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Sönmez (2013)'de üniversite öğrencilerine yönelik yaptığı araştırmada içsel ve dışsal dindarlık düzeyi yüksek olanların siyasal katılım düzeylerinin düşük olduğunu belirtmektedir. Dindarlığın siyasal katılım biçimiyle negatif bir ilişkisi olduğunu tespit etmiştir. Bu sonucu ile çalışma ile benzer sonuca ulaştığı söylenebilir.

Çalışmaya benzer araştırma olarak değerlendirilebilecek Eser (2012)'in Antalya ilinde yapmış olduğu çalışma ise dinin bireyin siyasal tutum ve kararlarını şekillendirdiği sonucuna ulaşmıştır. Kulkova (2014), çalışmasında ise dindarlığın Rusya'da siyasi katılımın potansiyel belirleyicilerinden biri olduğu sonucuna ulaşmıştır. Djupe ve Neiheisel (2012), Birleşik Devletler'de Latinler üzerinde yaptığı çalışmada ise kilise faaliyetlerine katılımın siyasi faaliyetleri tutarlı bir şekilde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Hail (2011), çalışmasında Dünya Değerler Araştırması'nın 2005-2006 dalgasından elde edilen verileri kullanarak, Güney Kore ve Tayvan'da Budizm, Taoizm, Protestan Hristiyanlık, Katoliklik ve Tayvan halk dininin siyasi katılım üzerindeki etkilerini karşılaştırmıştır. Dini mensubiyetin her iki ülkede de siyasi katılımdaki önemli farklılıklarla ilişkili olmadığını sonucuna ulaşmış fakat herhangi bir dinin dini hizmetlerine katılmak, Tayvan'da daha yüksek düzeyde siyasi katılım ile ilişkili olduğu, ancak Güney Kore'de ilişkili olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Patterson (2005), çalışmasında Brezilya ve Şili'de dini faaliyetler ile siyasal katılım arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında dini örgütlerin, özellikle Protestan örgüt üyelerinin siyasi faaliyete katıldıkları sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmanın diğer bulgusuna göre dini yönelim boyutlarından içsel dini yönelim ve sorgulayıcı dini yöneliminin siyasal katılma fonksiyonunun siyasal tartışmalar boyutu üzerinde negatif bir etkisi bulunurken dışsal dini yönelimin bir etkisi bulunmamıştır. Dini yönelim boyutlarından sorgulayıcı dini yönelim boyutunun düşünce ve önerileri paylaşma boyutu üzerinde negatif bir etkisi bulunurken, içsel ve dışsal dini yönelimin bir etkisi bulunmamıştır. İçsel, dışsal ve sorgulayıcı dini yönelim boyutunun hizmet ve politika takibi boyutu üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır. Dini yönelim boyutlarından içsel dini yönelim boyutunun seçimlere duyarlılık boyutu üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu, dışsal ve sorgulayıcı dini boyutun seçimlere duyarlılık boyutu üzerinde hiçbir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Dini yönelim boyutlarından içsel dini yönelim boyutunun gösteri ve yürüyüşler boyutu üzerinde negatif bir etkiye sahiptir. Dışsal ve sorgulayıcı dini boyutun gösteri ve yürüyüşler boyutu üzerinde hiçbir etkisi bulunmamaktadır. Dini yönelim boyutlarından dışsal dini yönelim boyutunun propaganda boykot ve eylemler boyutu üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir. Sorgulayıcı dini boyutun propaganda boykot ve eylemler boyutu üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır. Dini yönelim boyutlarından içsel dini yönelim boyutunun seçim mitingleri boyutu üzerinde negatif bir etkiye sahiptir. Dışsal ve sorgulayıcı dini yönelim boyutunun seçim mitingleri boyutu üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildir. Çalışmada bu tür bir sonuca ulaşılması pek çok nedene dayanabilir. Bireylerdeki dini yönelim boyutlarının her birinin bireyler üzerindeki anlamının farklılığı ve dini yönelim boyutlarının siyasal katılmanın boyutları üzerinde her bireyde farklı bir etkiye neden olması sayılabilir. İslam dininin devlete bakış açısının yanında tarihsel olarak bireylerdeki devletin kutsallığına yönelik siyasal bakış

açısı ve demokrasi kültürü sonuçları etkilemektedir. Ayrıca bireylerin siyaset mekanizmasına ilgi düzeylerinin farklı olması çalışmanın sonucunu etkilemektedir. Dolayısıyla bireylerdeki dini yönelimin siyasal katılmaları üzerinde etkisi incelenen değişkenler dışında farklı nedenlerden de etkilenebilir.

Çalışmalar arasında farklı sonuçların çıkması ise daha farklı nedenlere dayanmaktadır. Ülkelerdeki dinlerin farklı emir ve yasakları içermesi, dinin içerikleri, dini faaliyetleri, siyaset ve devlet hakkındaki görüşleri, insanların dini aadatlarının seviyesi, devletlerin demokrasi seviyesi, siyasi yapı ve tarihi vs. o ülkedeki bireylerin siyasal katılmalarının yönü ve etkisini belirlemektedir. Dolayısıyla ülkeler arasında farklı sonuçların çıkması doğal bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Araştırma Tokat ilinde yaşayan vatandaşlara yönelik bir incelemeyi amaçladığından çıkan sonuçlar bir genellemeye tabi tutulamaz. Ayrıca her ne kadar örneklem sayısı evreni temsil edecek kabiliyete sahip olsa da çıkan sonuçlar Tokat ilinde de bir genellemeye tabi tutulmamalıdır. Çalışmadaki veriler kolayda örnekleme yöntemi ile internet üzerinden elde edildiğinden toplumun bazı kesimlerine ulaşamamıştır. Tüm bunlar araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- Altun, R. (2015). *Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık ve Narsisizm İlişkisi: Sinop Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun: On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altunışık, Remzi, Recai Çoşkun, Serkan Bayraktaroğlu ve Engin Yıldırım (2002). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Sakarya Yayıncılık, 2. Baskı, Sakarya.
- Allport, Gordon. W. ve J. Michael Ross (1967). "Personal religious orientation and prejudice". *Journal of Personality and Social Psychology*, 5(4), 432-443.
- Arslanel, M. Nazan (2021). "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Kadınların Siyasal Hayata Katılımı". *Enderun*, 5 (2), 196-208, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/enderun/issue/65414/1003512>, (29.03.2022).
- Avcı, İbrahim ve Ali Köroğlu (2021). "Dindarlığın Helal Gıda Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisinde Helal Gıdaya Yönelik Bilgi ve Helal Gıdaya Verilen Önemin Aracılık Rollerinin İncelenmesi", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 16(2), 360-380.
- Bayat, Murat ve Hatice Yıldırım, H. (2021), "Dini Yönelim Eğilimi ve Sosyal Medya Kullanımının Gösterişi Tüketim Üzerine Etkisi", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt/Volume: 19 Sayı/Issue: 2, ss. /pp. 149-172.
- Bodur, Hüsnü ve Sezai Korkmaz (2017) "İlahiyat Öğrencilerinde Sosyal Medya Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 15(30): 329-351.
- Batson C. Daniel, Patricia Schoenrade ve Larry Ventis (1993). *Religion and the individual: A social-psychological perspective*. New York: Oxford University Press.
- Batson, C. Danel ve Larry Ventis, W (1982). *The religious experience: A social psychological perspective*. New York: Oxford University Press.
- Berkowitz-Kotler, Laurence A. (2001). "Religion and Voting Behaviour in Great Britain: A Reassessment", *British Journal of Political Science*, Vol.31, No:3.
- Büyüköztürk, Şener (2002). "Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, Sayı: 32, (ss.470-483).
- Cox, J. L. (2004), *Kutsalı İfade Etmek*, Çev. Fuat Aydın, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Çam, E. (2011). *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul: Der Yayınları.
- Çarkoğlu, Ali ve Ersin Kalaycıoğlu (2009). "Türkiye'de Dindarlık: Uluslararası Bir Karşılaştırma", İstanbul: Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi, http://research.sabanciuniv.edu/14014/1/Rapor_Dindar%C4%B1k.pdf, (01.02.2022).
- Çavuşoğlu, Hüseyin ve Tuğçe Bayram (2017), "Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık İle Siyasal Katılma İlişkisi Üzerine Bir İnceleme: Bülent Ecevit Üniversitesi Örneği", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 10 Sayı: 49, ss. 79-96.
- Djupe, Paul. A. ve Jacop R. Neiheisel (2012). "How Religious Communities Affect Political Participation Among Latinos", *Social Science Quarterly*, Vol. 93(2), p. 333-355.

- Er, İ. (1998), *Din Sosyolojisi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eryücel, Sema (2018) “Dini Yönelim ve Başa Çıkma”, *Turkish Studies*, 13(2): 393-412.
- Erdoğan, Emine (2015), “Tanrı Algısı, Dini Yönelim Biçimleri ve Öznel Dindarlığın Psikolojik Dayanıklılıkla İlişkisi: Üniversite Örneği”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt/Volume: 12, Sayı/ Issue: 29, s. 223-246.
- Er-Ruveyte, Abdullah Salih ve Ali Ayten (2010) “Dini Yönelim Boyutlarının Kişiliğin Beş Boyutu ile İlişkisi: Ampirik Bir Araştırma”, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39(2): 133-148, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/162775>, (28.03.2022).
- Eser, Hamza Bahadır. (2012). Dinin Siyasal Davranışlar Üzerindeki Etkisi: Antalya Örnek Olay Araştırması, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14/3, 97-136.
- Forster, A. Diana (2008). “Religion, Voting Behaviour and Electoral Context in Contemporary U.S. Presidential Elections”, *2008 Annual Meeting of the Southern Political Science Association*, New Orleans L.A., January 10- 12 2008.
- Günay, Ü. (2002). *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Gürbüz, Sait ve Şahin, Faruk (2017), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hail, Henry (2011). Do Eastern Religions Promote Political Passivity? Religion and Political Participation in South Korea and Taiwan, 7 th Annual Center for the Study of Democracy Graduate Student Conference, p. 1-30.
- Hair, Joseph F., William C. Black, Barry J. Babin ve Rolph E. Anderson. (2010). *Multivariate Data Analysis Seventh Edition* Prentice Hall.
- Harlak, Hacer ve Mehmet Eskin (2018). Dini Yönelim ve Dindarlık Ölçeklerinin Geliştirilmesi ve Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi, *Yeni Symposium*, Cilt: 56, Sayı: 2, <http://yenisymposium.com/Pdf/TR-YeniSempozyum-e3035042.pdf>, (22.02.2022).
- Jelen, G. Ted ve Clyde Wilcox (1998). “Context and Consience: The Catholic Church as a Agent of Political Socialization in Western Europe”, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 37(1).
- Kapani, M. (1997), *Politika Bilimine Giriş*, 9. Baskı, Bilgi Yayınevi.
- Karkin, Naci, (2012). e-Katılım Kavramı ve Süreci: Kamu Siyasa Oluşum Sürecine Vatandaş Katkısının Olabilirliği, *Sosyoekonomi*, 17 (17), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosyoekonomi/issue/21077/226920>, (22.03.2022).
- Karasar, Niyazi. (2012), *Bilimsel Araştırma Yöntemi, Kavramlar-İlkeler- Teknikler*, Nobel Yayınları, 23. Basım, Ankara.
- Keçe, Murat ve Erkan Dinç (2015). “Demokratik Katılım Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *GEFAD* 35(1): 177-207.
- Kılıç, Selim (2016). Cronbach’ın Alfa Güvenirlik Katsayısı, *Journal of Mood Disorders (JMood)*, 6(1):47-48.
- Kulkova, Y. Anna (2014). *Religiosity and Political Participation in Contemporary Russia: A Quantitative Analysis*, Higher School of Economics Research Paper No. WP BRP 20/PS/2014, p. 1-26.
- Kurt, Abdurrahman (2009), Dindarlığı Etkileyen Faktörler, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 2, ss. 1-26, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/143679>, (22.03.2022).
- Mardin, Ş. (1995), *Tartışma ve Katkılar, Etik, Din ve Laiklik*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Özkaynar, Kürşat, Remzi Altunışık ve Tarık Yolcu (2017). Facebook ve Twitter Kullanıcılarının Siyasal Katılım Eğilimlerinin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Ekim 2017, Cilt:5, Sayı:5, ss. 99-109, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1023001>, (23.03.2022).
- Özkiraz, Ahmet ve Zeren, Halim Emre. (2009). “Yerel Yönetimlerde Halk Katılımı Tokat İl Merkezinde Uygulamalı Bir Çalışma”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 2, (2009): 229-247.
- Tokat il nüfusu, <https://www.nvi.gov.tr/tokat/ilimiz-nufus-bilgileri>, (Erişim tarihi: 21.03.2022).
- Turan, İ. (2000). “Türkiye’de Siyasal Kültürün Oluşumu”, *Kalaycıoğlu, E ve Sarıbay, A. Y, Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, Alfa Yayınevi, İstanbul.

- Turan, İ. (1976). *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*, İstanbul: Der Yayınevi.
- Turan, Erol ve Metehan Temizel (2015), "Din ve Siyaset İlişkisi Bağlamında Oy Verme Davranışı: Niğde Bölgesinde Bir Araştırma", *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı:7, ss. 86-99, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/304915>, (22.03.2002).
- Sitembölükbaşı, Şaban (2004), "İsparta'da Seçmenlerin Parti Tercih Nedenleri Üzerinde Bir Araştırma: 1995, 1999 ve 2002 Genel Seçimlerinin Karşılaştırılması", *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* (8), 156-176, <https://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php>, (21.02.2022);
- Sitembölükbaşı, Şaban (2007), Kadınların Siyasal Hayata Etkin Katılımının Bir Aracı Olarak Seçimlerde Kota Uygulamaları, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, İsparta, c. 12. S. 1, ss. 13-36.
- Sönmez, Burçak ve Derya Hasta (2021), Dindarlık ile Politik Güven Arasındaki İlişkide Yetkecilik ve Sistemi Meşrulaştırmanın Aracı Rolü, *Türk Psikoloji Dergisi*, 36(87), 1-15, <https://www.psikolog.org.tr/tr/yayinlar/dergiler/1031828/tpd1300443320190827m000025.pdf>, (22.03.2002)
- MacCallum, C. Robert, Keith Widaman, Kristopher Preacher ve Sehee Hong (2001), "Sample Size İn Factor Analysis: The Role Of Model Error", *Multivariate Behavioral Research*, V. 36, N. 4, 611-637.
- Tabachnick, Barbara ve Linda S. Fidell, (1996), *Using Multivariate Statistics*. New York: Harper Collins Publication.
- Tekin, Yusuf, "Türk Demokrasi Tarihinin Vazgeçilmez unsuru: Din (İslâm)-Siyaset İlişkisi", Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, *Demokrasi Platformu*, Yıl: 4, Sayı: 14, Bahar, 2008, (ss. 51-86), 2008.
- Patterson, Eric (2005). "Religious Activity and Political Participation: The Brazilian and Chilean Cases", *Latin American Politics&Society*, Vol. 47(1), p. 1-29, <https://www.jstor.org/stable/4490387?seq=1>, (21.03.2022).
- Sönmez, Özlem Altınsu (2012). *Religiosity Self-Monitoring and Political Participation: A Research on University Students*, Doctorate thesis, Ankara: Middle East Technical University,
- Sönmez, Özlem Altınsu (2013). "Religiosity and Political Participation of University Students in Turkey", *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Vol. 4(10), p. 403-409.
- Uysal, Birkan (1984). "Siyasal katılma ve Katılma Davranışı Üzerinde Ailenin Etkisi", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 17, Sayı 4.
- Vergote, Antoine (1999). *Din, inanç ve inançsızlık*, Veysel Uysal (çev.), İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Yam, Faruk Caner (2021), "İlişkisel Kültürel Kuram ve Kavramlarının Türk Kültürü Açısından Değerlendirilmesi", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(1): 477-49.
- Yaşlıoğlu, M. Murat (2017), "Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Kullanılması", *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Vol/Cilt: 46, Special Issue/Özel Sayı, 74-85.
- Yılmaz, Kürşat (2013) "Üniversite Öğrencilerinin Dini Yönelimleri ile Bireysel Değerleri Arasındaki İlişki", *Balıkesir University The Journal of Social Sciences Institute*, 16(29): 129-146, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/853599>, (21.03.2022).

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).